

Recenze a zprávy o knihách

O MEZINÁRODNÍCH INSTITUCÍCH

Claude-Albert Colliard, *Institutions internationales*, 4. přehlédnuté a doplněné vydání, Paris Dalloz 1967, 780 str.

Starší generace zájemců o mezinárodní vztahy se jistě pamatuje na příručku francouzského profesora Le Fura *Précis de droit international* [jejíž poslední, 4. pařížské vydání vyšlo roku 1939]. Kniha kdysi spoluvytvářela vědomí mnoha čtenářů o právní oblasti mezinárodních vztahů ve Francii i jinde. [Její 2. vydání vyšlo v roce 1935 pod názvem *Nástin mezinárodního práva* též v českém překladě.] Tento typ příruček podávajících obsáhlý souhrn fakt a soudů o určitém vědním oboru, sloužících současně jako vysokoškolské učebnice i pramen informací pro odborníky i jako solidní zdroj znalostí pro zájemce širšího okruhu, má ve francouzské poučné literatuře své tradiční místo. Zájemci mají dokonce v řadě případů na vybranou mezi pracemi dvou či více renomovaných autorů.

Téhož rodu, avšak s širším zaměřením zahrnujícím též problematiku mezinárodních vztahů a mezinárodní organizace, je i dílo profesora pařížské právnicko-ekonomické fakulty Colliarda *Institutions internationales*, které se dočkalo v několika málo letech již čtvrtého vydání. Ve svém dnešním téměř dvojnásobném rozsahu představuje jednu z mála syntetických prací podávajících obsáhlý přehled o celém oboru.

Předmět „mezinárodní instituce“ má na francouzských vysokých školách ustálenou podobu a věnuje kromě právního pohledu na mezinárodní vztahy též větší pozornost aspektům historickým, ekonomickým, technickým a sociologickým, přičemž rozdíl mezi tímto přístupem a zpracováním z hlediska „mezinárodních vztahů“ je, jak připomíná autor v úvodu,

spíše metodologický a kvalitativní: „Mezinárodní instituce“ uchovávají metodu výkladu a slovník právních oborů, avšak věnují pozornost metaprávním zřetelům. Naukové aspekty přitom zůstávají omezeny a výklad se řídí požadavkem konkrétnosti a praktičnosti.

I při velmi obsáhlém členění, odpovídajícím francouzskému usu, dělí se kniha v podstatě na dvě hlavní části. Prvá podává obraz *pospolitosti států*, pojednává o jejich složkách a vztazích mezi nimi rozvíjených v mírových podmínkách. Druhá část se nazývá *Mezinárodní solidarita*, představuje snahu a dosažené výsledky při výstavbě skutečné mezinárodní pospolitosti, při níž nemá jít už jen o to předcházet střetávání států a dosáhnout jistého druhu rovnováhy sil, nýbrž o harmonizaci, součinnost i soutěž. Autor věnuje zřetel jak *mechanismu* této solidarity, tak i oblastem, v nichž se tato solidarita rozvíjí, v podstatě mezinárodním vztahům, a to nejen politickým a politicko-právním, ale i hospodářským, finančním, sociálním a technickým, jež nabývají stále více na významu.

Těmto dvěma partiím předchází historický úvod, nazvaný „Vývoj mezinárodního práva a mezinárodní instituce“ a rozdělený do zajímavě pojatých etap: 1. Zrození moderní mezinárodní pospolitosti (kam autor zahrnuje nezvykle rozsáhlý úsek od V. do XVIII. století); 2. Století kongresů a nástup průmyslové éry; 3. Pokusy o organizaci (od roku 1919 dodnes). Z četných autorových postřehů věnuje pozornost alespoň hlavním závěrům třetího úseku, v němž těžiště spočívá přirozeně v období po II. světové válce. Počátek to-

hoto úseku charakterizuje autor nedokonalou obnovou míru, konfrontací Východ — Západ, dekolonializací a vznikem nových států, zmnožením mezinárodních organizací. Za hlavní problémy dnešního světa, „který nedosáhl ani míru ani stability“, považuje atom a kosmos, harmonický hospodářský rozvoj a překonání zaostalosti a problém mocenských bloků. V této poslední otázce dospívá prof. Colliard k závěru, který vyjádřil ve Francii jako jeden z prvních, totiž že formule bloků už neodpovídá politické realitě. Označuje za zcela přežilé „rozbery, které poněkud rychle dospěly k existenci ‚bipolárního‘ systému v mezinárodních vztazích“. Soudí, že bloky, jež nebyly nikdy dost homogenní, se uvolnily, což se projevilo zejména v nótě francouzské vlády o atlantické alianci z 9.—10. března 1966, která odlišuje dnešní situaci od stavu v roce 1949. Autor pak uzavírá zjištěním, že „teorie ‚koexistence‘ patrně odpovídá požadavkům mezinárodního práva a prospívá trvalému rozvoji ‚mezinárodních institucí‘“. (Str. 65.)

První z obou hlavních částí knihy podává nejprve popis pospolitosti států. Prof. Colliard věnuje tu především pozornost třem historicko-společenským formám: imperialistické nadvládě, asociaci a reglementaci. Zájem čs. čtenáře v těchto partiích upoutá mj. výstižná charakteristika tzv. protektorátu Čechy-Morava v kapitole o imperialistické nadvládě: „Šlo ve skutečnosti o anexi vyznačenou okupací země německými vojsky, integrací území republiky do území Říše a přiznání zákonodárné pravomoci říšskému protektoru. Zřízení tohoto režimu znamenalo jedno z nejtěžších porušení mezinárodního práva, jehož se nacionálně socialistický režim dopustil.“ (Str. 95.)

Podnětná je dále Colliardova úvaha o federalismu v kapitole o asociacích; autor definuje federalismus široce jako proces sdružování odlišných lidských pospolitostí snažících se smířit dvě protichůdné tendence: autonomii složek a hierarchickou organizaci globální pospolitosti. Zjišťuje proto dva zákony — zákon nadřazenosti a zákon autonomie, z nichž první převládá ve federálních státech, druhý se projevuje intenzivněji v konfederacích států. Přesto autor nepřiznává podstat-

nější rozdíl z hlediska mezinárodního práva mezi federálním státem a správnými útvary státu unitárního. „Jelikož jde o pouhý rozdíl stupně, existuje pochopitelně řada rozmanitých řešení podle zemí a ústav. Je možno říci, že neexistuje nedotknutelný typ federálního státu.“

Nelze přejít bez povšimnutí ani kapitola věnovanou různým typům „reglementací“. Těmito úpravami chápe autor řadu řešení zakládajících statut některých kolektivů v mezinárodních pospolitostech, jejichž posláním je vyhnout se jevům státního imperialismu, snížit politické napětí a usnadnit mírové vztahy. V tomto rámci pojednává autor například o neutralitě a neutralizaci, o režimu internacionalizace, mezinárodních mandátech a poručenstvích. Připomeňme z tohoto komplexu alespoň výstižnou charakteristiku soudobého neutralismu, jenž se liší a současně blíží tradiční neutralitě. Za společný pojem, který vyznačuje tyto různé politiky praktikované povětšinou státy třetího světa, považuje autor jejich neangažovanost, neúčast ve vojenských organizacích či aliancích vytvořených v souvislosti se studenou válkou, jakož i projev vůle zbavit se zděděných závazků z minulosti, týkajících se vojenských základen na jejich území.

Zvláštní kapitola je věnována Britskému společenství národů. Líčí jeho vývoj a transformaci z původního britského imperia k dnešnímu seskupení a konstatuje současně solidnost, jemnost a nehmataelnost vztahů mezi jeho členskými státy, jež pouhý právní rozbor nemůže vystihnout.

Statický pohled na mezistátní pospolitost uzavírá kapitola o Svaté stolici, v níž vylíčení historického vývoje a dnešní pseudostátní formy je uzavřeno výčtem účasti Svaté stolice v mezinárodních odborných organizacích, na některých mezinárodních konferencích a v poslední době i nikoliv nevýznamných mírových misích.

Po obsáhlé *anatomii* mezistátní pospolitosti vyvolává naproti tomu oddíl věnovaný *dynamice* mezinárodního života jisté zklamání. Obsahuje nejprve vcelku tradičně pojaté kapitoly o uznání a orgánech mezinárodních styků, výklad o právních pravidlech ovládajících mezinárodní život a o politických principech, jimiž se řídí mezinárodní pospolitost; z nich stojí

za zmínku zejména úvaha o principu nezávislosti, který může působit k ochraně státu ve vztazích k jiným státním útvarům, ale i k jeho rozkladu, uplatní-li se uvnitř daného státního celku. V tom případě princip politické nezávislosti se stává národnostním principem nebo principem práva národů na sebeurčení. K dokumentaci této obecné teze vybral prof. Colliard právě „československé drama“ v letech 1919—1940, kdy princip nezávislosti v podobě národnostního principu nejprve rozbil mnohonárodní rakousko-uherský stát a umožnil tak vznik ČSR, později však vedl k rozbití čs. státu formou připojení Sudet k Německu a ustavení Slovenska v autonomním celku. Druhá světová válka umožnila znovuvytvořit čs. stát, ve kterém současně existuje více národností.

Závěr této kapitoly je věnován problémům kolonialismu a jeho likvidace, včetně otázky hospodářské nezávislosti, zejména svrchovanosti nad přírodními zdroji. Patří však k slabším partiím knihy.

K zajímavějším úsekům patří naproti tomu závěrečná kapitola první hlavní části knihy, pojednávající o postavení jednotlivce v mezistátní spopolitosti. Nejde přitom ani tak o tradiční otázku, zda jednotlivec má či nemá být považován za subjekt mezinárodního práva, kde autor považuje za zjevnou skutečnost, že mezinárodní úpravy směřují k vytvoření autonomní oblasti pro jeho činnost a někdy i k poskytnutí ochrany. Spíše tu jde o hodnocení mezinárodních aktů k ochraně lidských práv, počínaje od Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948 až po mezinárodní pakty přijaté v OSN v roce 1966. Větší pozornost našeho čtenáře zasluhuje však i výklad o Evropské úmluvě o lidských právech, uzavřené pod patronací Evropské rady v Římě 4. listopadu 1950 a doplněné 20. března 1952 pařížským protokolem. Tato úmluva, která vytvořila pozoruhodný systém mezinárodní ochrany lidských práv mezi státy západní Evropy, zaručuje patnáct základních práv analogicky s Všeobecnou deklarací (z roku 1948); šla však v nejednom bodě i dále, je přesnější a jakožto smlouva představuje závazný právní dokument. Navíc vytvořila dva orgány ke kontrole dodržování převzatých závazků, Evropskou komisi a Evropský soud pro lidská práva.

I v tomto mechanismu zůstává však omezen přístup jednotlivců k mezinárodnímu soudu, jež autor považuje za nejlepší záruku jejich práv.

Již samotným názvem druhé části knihy — Mezinárodní solidarita — a kromě toho i několikrát výslovně se hlásí prof. Colliard k právně filosofické škole, kterou obecněji proklamoval Léon Duguit a v oblasti mezinárodního práva razil Georges Scelle. Z tohoto východiska staví autor vedle tradiční spopolitosti států složitý obraz rozvíjející se „skutečné mezinárodní spopolitosti“, která se opírá o pravidla solidarity, založené na vzájemné sociální závislosti.

Autor nejprve popisuje mechanismus solidarity, který představují mezinárodní organizace, rozvíjející se již celé století a s mimořádnou akcelerací od konce II. světové války. Podle prof. Colliarda „jde o novou mezinárodní ‚dimenzi‘, která přistupuje k ‚dimenzi státní‘“, jež ovšem nezmizela, avšak zůstává velmi omezena svým tradicionalismem. (Str. 332.) Co však charakterizuje dnešní mezinárodní svět, není prý jenom sama existence četných mezinárodních organizací vedle států, nýbrž zejména úloha těchto organizací v hospodářském a sociálním uspořádání světa. Tradiční politické vztahy, které ostatně byly špatně ovládnuty právními pravidly, představují pouze jeden zvláštní aspekt mezinárodního života, aspekt, který je ve své vnitřní realitě vytvářen hospodářskými a společenskými skutečnostmi; ekonomické, technické a finanční vztahy se pak stávají základními. Tyto vztahy a jim odpovídající mezinárodní podniky jsou podle prof. Colliarda zaměřeny k určité společné hodnotě platné pro celé lidstvo, v němž se v důsledku mimořádného technického pokroku vyznačujícího XX. století utvrzuje těsnější a mocnější mezinárodní solidarita.

Vlastní obraz soudobých mezinárodních organizací zahajuje ovšem výklad o organizaci s universální tendencí a obecnou pravomocí, kterou je po neúspěchu Společnosti národů dnešní OSN. V rámci objektivního výkladu zaujmou tu některé osobní závěry autorovy, ať už se týkají základních zásad, mechanismu orgánů nebo činnosti Organizace. Připomeňme tu alespoň závěry týkající se výkladu zásady jednomyslnosti v Radě bezpečnosti.

„Je možno litovat, že existují privilegované hlasy,“ píše autor, „avšak jestliže existují, musí se Rada bezpečnosti podřídit textu, který stanoví tento zvláštní hlasovací způsob.“ Proto soudí, že rezoluce, při které se některý člen zdržel hlasování, je právně zbavena pozitivní hodnoty. Totéž platí v případech nepřítomnosti stálého člena, a proto autor odmítá uznat za právně platné usnesení, jímž se za nepřítomnosti sovětského člena Rada bezpečnosti usnesla o zákroku OSN v korejské válce.

Patrně k nejzajímavějším titulům celé knihy patří výklad o kontinentálních či oblastních organizacích, jejichž růst a význam zvláště charakterizuje období od konce II. světové války. Zahajuje jej vyhlášení organizací na americkém kontinentě, jimž historicky náležejí primát v této kategorii, avšak zcela zjevně převažuje autorův zájem o kontinent evropský. Prof. Colliard tu správně rozlišuje organizace mezinárodního charakteru od organizací nadstátního typu, které se již z kategorie skutečných mezinárodních organizací vymykají.

V první kategorii setkáváme se s útvary hospodářskými (Evropská organizace hospodářské spolupráce — EOEK, Evropské sdružení volného obchodu, RVHP) i politickými (Evropská rada, jejíž rozsáhlé a v našich kruzích málo známé dílo líčí autor v sympatických barvách). Do kategorie politicko-vojenských organizací řadí autor i oba hlavní bloky — NATO a Varšavskou smlouvu, které svou působností zasahují v první řadě evropský kontinent a po dlouhou dobu určovaly jeho rozdělení. Autorovo kritické stanovisko zaměřuje se tu především vůči NATO. Upozorňuje, že pakt se opírá o sporný strategicko-vojenský postulát obrany proti útoku pocházejícímu z Východu, a soudí, že „netvoří ukldňující prvek v mezinárodních vztazích“. (Str. 451.) Konstatuje neúspěšnou úlohu NATO při řešení sporů mezi jeho členskými státy a charakterizuje současnou krizi organizace, která se otevřela od známého aide-mémoire francouzské vlády z 10. března 1966 o vystoupení Francie z NATO (nikoliv ovšem o odstoupení od samotné smlouvy).

Mnohem více místa věnuje však autor tzv. evropským společenstvím, jimž přiznává charakter federálních institucí, při-

pomíná však, že jsou výsledkem určitých okolností a nelze je tudíž příliš přísně systematizovat. Podrobně vyznačuje soustavu orgánů, jakož i vývojové tendence těchto společenství s možnostmi a brzdami jejich rozšíření, ať už jde o formu přidružení, členství dalších států (britská přihláška) či partnerství se Spojenými státy.

Poměrně chudý zůstal naproti tomu oddíl věnovaný organizacím ostatních kontinentů, kde vedle Arabské ligy a krystalizujícího se uspořádání afrických států znovu zaznívá skeptický tón vůči SEATO.

V třetím titulu pojednává prof. Colliard o mezinárodních odborných organizacích, jejichž rozvoj považuje za důsledek technického pokroku a hospodářského rozvoje průmyslových mocností. Sleduje tu jejich vývoj od jednotlivých správních unií k dnešní síti organizací přidružených k OSN. Precizuje jejich vztah k universální organizaci i obsah jejich autonomie. Z jednotlivých organizací informuje o těch, které působí v oboru spojů (UPU, ITU a ICAO), a o těch, jejichž společným jmenovatelem je ochrana lidské bytosti (ILO, WHO a UNESCO).

Výklad o mezinárodních organizacích uzavírá titul věnovaný jejich obecným rysem. Zabývá se tu mj. otázkami financování mezinárodních organizací a statutem mezinárodních úředníků působících v jejich službách.

V tomto oddíle autor zaznamenává též existenci a úlohu mezinárodních nevládních organizací, které by si ovšem zasluhovaly větší a samostatné pozornosti, neboť právě jejich rostoucí úloha představuje jeden z charakteristických vývojových rysů našeho věku. I když se svou podstatou liší od mezinárodních organizací, skutečnost, že do značné míry vykonávají úkoly těchto organizací (někdy s vědomím a přímou podporou vlády i mezinárodních organizací), nutí, aby jim byla věnována patřičná pozornost.

Colliardovo dílo je uzavřeno partií o mezinárodních ekonomických institucích. Ačkoliv jim nelze vytknout nedostatek obsažnosti, omezuje se v nich autor spíše na fakta a popis orgánů a jejich působení, zatímco hodnotících soudů a kriticky zabarvené charakteristiky, jimiž jsou protkány předchozí části knihy, najdeme v těchto partiích jen poskovnu. Přesto i zde shledá čtenář pozoruhodné

stránky. Je to například v titulu věnovaném mezinárodnímu obchodu, v pojednání o Mezinárodním měnovém fondu a návrzích francouzské vlády na reformu měnového systému pomocí společné rezervní jednotky opřené o zlato, ve vylíčení vývoje a možností, jež poskytuje GATT aj.

Poměrně rozsáhlé místo je věnováno i problémům rozvoje, zvýšení obchodu rozvojových zemí a zvláště technické a hospodářské pomoci poskytované jim v současné době v různých formách, ať už v rámci mezinárodních organizací (dnes především Rozvojový program OSN) nebo bilaterálně. Pozoruhodná je mj. charakteristika a rozsah pomoci poskytované jednotlivými zeměmi, jednak kapitalistickými, jednak socialistickými, kde však kupodivu zcela chybí zmínka o ČSSR.

V posledním titulu věnovaném mezinárodní technické spolupráci a společným gescím zaujme výklad o organizacích, zabývajících se spoluprací v oboru mírového výzkumu a využívání atomové energie, jakož i kosmického prostoru. V poslední uvedené oblasti objevuje se opět osobnější stanovisko k Washingtonským dohodám z roku 1964, zakládajícím mezinárodní telekomunikační soustavu pomocí amerických družic a zajišťujícím v této soustavě americké společnosti Comsat

dominující postavení. Vzhledem k technickému náskoku USA je však autor skeptický, zda se podaří k datu očekávané revize dohod (1. ledna 1970) vyhnout se dalšímu monopolu Comsatu.

Na závěr této recenze budiž dovolena poznámka obecnějšího dosahu. V minulosti bývalo zvykem, že mezery v naší domácí produkci byly vyplňovány překlady vhodných prací autorů příslušejících k větším národům. Překládaná díla byla nejednou vhodným doplňkem a měřítkem i tehdy, když vznikla obdobná díla domácí provenience. Z pochybných ideologických důvodů, ale také ne zcela správně uplatňovaných ekonomických zřetelů zůstala tato praxe v minulých letech v oblasti naučné literatury značně omezena nebo příliš jednostranně orientována. V nově se tvořící koncepci tvůrčí vědecké práce v oblasti společenských věd vůbec a mezinárodních vztahů zvláště měla by být věnována náležitá pozornost a prostředky i překladům. Kniha prof. Colliarda by svým pojetím, informovaností, obsahem a přístupností mohla být jedním z takových vhodných titulů, neboť původní souborné dílo tohoto záběru v naší odborné literatuře chybí a sotva se v nejbližších letech objeví.

VLADIMÍR KOPAL